

Százötven éves a Magyar Nyelvőr

2022-ben 150 éves a *Magyar Nyelvőr* című folyóirat, a magyar nyelvi kultúra nagy hatású tudományos folyóirata. Egy újságíró kis túlzással így ír róla: „A világ egyik legrégebbi eleven folyóirata a világ egyik legrégebbi eleven nyelvét – mint neve is mutatja – őrzi.” És 2022-ben volt két éves a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelye, melynek több szálon futó nyelvstratégiai programjában kiemelt szerepet kap a 150 éves, 2022-ben teljesen megújult, nemzetközileg is jegyzett folyóirat.

A 2022 elején kinevezett szerkesztőség (Balázs Géza felelős szerkesztő, Minya Károly és Pölcz Ádám szerkesztők) az idei négy számmal, angol nyelvű különszámmal, valamint a *Nyelvőr* 150 éves történetét bemutató kötettel mutatkoztak be december elején a budapesti Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Ötpacsirta szalonjában tartott rendezvényen. Balázs Géza – akit édesapja révén csaknem 50 éves kapcsolat fűz a laphoz – kiemelte, hogy a megújult lap a nyelvtudomány és a rokontudományok teljességét képviseli, a megközelítésmódok, témák sokféleségét, mindig tekintettel a tudományos elvárásokra, egyszersmind az érdeklődő olvasóközönségre. A 2022. évfolyamban a magyar dallamhangsúly, az *Ómagyar Mária-siralom* verselése, Gárdonyi *Egri csillagok* című regényének szövegváltozatai, a nemzet fogalma, valamint olyan témák, mint moldvai csángó

helynevek, igehirdetés szórványban, a félreértés nyelvtana, vagy éppen a tudománymetria tudományt korlátozó kérdései szerepeltek. A 150. év különlegessége, hogy a „normavilágosság” témáját feldolgozó angol nyelvű különszámmal is jelentkeztek, amelyben osztrák és magyar vezető jogászok, alkotmánybírók mondják el véleményüket a jogi nyelvhasználattal kapcsolatos elvárásokról.

A *Magyar Nyelvőr* történetének voltak fénykorai (Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond, Lőrincze Lajos szerkesztésében), volt áldozata (Simonyi Zsigmond), és voltak bátor nyelvészek, akik, amikor például az MTA lemondott a lapról, vállalták a folytatást (Balassa József, Beke Ödön). Tisztelet nekik, illetve annak a 3350 szerzőnek, aki a lap „dolgozótársa” volt. Balázs Géza tudománytörténeti munkáját Minya Károly mutatta be.

1872-ben indult a *Magyar Nyelvőr*, a magyar nyelvtudomány szó szerint legendás folyóirata. A célokat Szarvas Gábor, az első szerkesztő így fogalmazta meg: „Mit akarunk? Akarjuk ott, a hol az ingadozó alapra fektetett s rög-tönözve létesített nyelvújítás szabályellenes szóalkotásokat hozott forgalomba, a helyesség visszaállítását; a hol az idegen nyelvekkel való érintkezés korcs

kifejezéseket természetesen, a tisztaság előmozdítását; akarjuk a követelményeknek teljesen megfelelő tudományos magyar nyelvtannak összeállítását megkönnyíteni s részben előkészíteni, az által hogy anyagot gyűjtünk s a függőben levő kérdéseket tüzetes megvitatás által tisztázzuk; mindezt pedig a magyar nyelv életéből merített eszközök segítségével akarjuk megvalósítani. E végből kutatni fogjuk 1. a történeti, 2. a népnyelvet; 3. kiváló figyelmünk tárgyát fogja képezni az újabb irodalom, különösen pedig a forgalomban levő hibás szóalakok és idegenszerűségek.” (1872) A Magyar Nyelvőrnek jelmondatot is választottak, bár csak egyszer írták le a lapban: „Együttesen működve tanítani s tanítva tanulni”. (1872)

Szarvas Gábor kiváló szerkesztő volt, az újságírásról alkotott három arany szabálya ma is érvényes. A jó szerkesztő feladata: „1. Hogy lapja vagy folyóirata az ígért napra okvetlenül megjelenjék, máskülönben az előfizető nem szokja meg, hogy várja. 2. Hogy az ígért terjedelemben elejétől végig szöveggel legyen tele, különben az előfizető megrövidítettnek hiszi magát. 3. Hogy ez a szöveg jó is legyen, különben máskor nem fizet elő”.

Már az első évfolyamban érkezett kritika Volf Györgytől, a lap címét kifogásolta, szójátékkal „szarvas nyelvhibának” nevezte: mondván a *Nyelvőr* germanizmus, így lenne helyes: *A Magyar Nyelv Őre*. De később lesznek ennél súlyosabb támadások is, a *Nyelvőr* neve azonban mindmáig megmaradt.

Simonyi Zsigmond, a második szerkesztő idejében érte meg a lap első fénykorát. Bárczi Géza így foglalta össze tömören Simonyi tevékenységét: „vetett, vetett, vetett, nem azért, hogy

ő, hanem hogy a tudomány és maga a magyar nyelv arasson”. Rubinyi Mózes pedig ezzel a szép latin mondással jellemezte: Nihil detestari, neminem laedere, sed intelligere (Semmit se ítélni, semmit se sérts, hanem érts meg mindenkit!) Sajnos, Simonyival kapcsolatban ezt nem érvényesítették. Amikor 1905-ben Magyar Nyelvtudományi Társaság elindította folyóiratát, a *Magyar Nyelvet*, Gyulai Pál elintézte, hogy az Akadémia megvonja a támogatását a *Nyelvőrtől*. Gyulait a Szarvas Gáborral és a *Nyelvőr*-mozgalommal való szembenállása vezette, amelyet súlyosbított Simonyinak az akadémiai állásponttal szemben a helyesírás korszerűsítésében folytatott tevékenysége. Mely végül győzedelmeskedett, és ma is Simonyi javaslatain áll helyesírásunk. Élete végén magát Simonyit is zaklatták, ebbe halt bele, így lett a magyar nyelvtudomány mártírja. Bárczi Géza erről így emlékezett meg: „Sok évtizedes gazdag teremtő munkában elfáradt, törődött szervezete nem bírta el azokat az izgalmakat, melyekkel az ellene indított méltatlan hajsza gyötörte meg. Magyarságát, nemzethűségét vonták kétségbe annak, aki egész gazdag aratású életét szentelte a magyar nyelvnek, és a magyar tudomány történetében halhatatlan nevet biztosított magának. Halála mélyen megdöbbentette a kortársakat, nagyrészt azokat is, akiknek – talán akarva, nem akarva – részük lehetett benne...”

A *Magyar Nyelvőrt* a két világháború között Balassa József szerkesztette, majd a kiadása papírhiányra hivatkozva 1941–1945 között szünetelt, 1946-ban Beke Ödön indította újra. Lőrincze Lajos nagyra értékelte elődei áldozatos munkáját: „Hálás tisztelettel idézzük

Balassa József emlékét is, aki 1920-ban vette át mesterének örökét, s őrizte hűségesen, amíg őrizhette. Egyre szűkülő lehetőségek között folytatta az elődök munkáját. Ebben a harmadik korszakban folyóiratunk hatása a magyar nyelv tudomány és az anyanyelvi kultúra művelésében nem mérhető az előző időkével. De ennek nem belső, hanem külső okai voltak. Hivatalos támogatás nélkül, egyre inkább ránehezedő nyomással, egyre gyérülő számú gárdával kellett a szerkesztőnek munkáját ellátnia. Balassának a *Nyelvőr* megőrzése, a kevéssel való hűség sáfárkodás volt tehát a legfőbb szerkesztői tiszte, mindaddig, amíg – papírtakarékosságra hivatkozva – kormányrendelettel 1940-ben meg nem szüntették a folyóiratot”. Beke Ödön tevékenységére pedig így emlékezik Kniezsa István: „Az a néhány esztendő (1946–1953), amikor szerkesztő volt, a *Nyelvőr* újjászületésének és felvirágzásának a korszaka, és kitűnően tanúsítja, hogy Beke Ödön nemcsak kiváló tudós, élvezetes cikkek és tanulmányok szerzője, a magyar és a finnugor nyelv tudomány elsőrendű bűvára és nem utolsósorban, a magyar népnyelv roppant gazdag kincsestárának tökéletes ismerője és birtokosa, hanem rendkívül tevékeny és fáradhatatlan szerkesztő is, aki a folyóirat érdekében – szerkesztői apparátus nélkül, egyedül – a kutatók egész táborát mozgósította a folyóirat köré”.

1954-től Lőrincze Lajos idejében a lap újabb fénykora következik. Ehhez hozzájárult a szerkesztő személyes varázsa, valamint sikeres társadalmiasítási programja. Lőrinczét önkritikája is segítette: „Magunk is látjuk, hogy nem mindig találjuk meg olvasóközönségünkkel a kapcsolatokat. Nyelvművelő

rovatunk gyakran szegényes, hiányoznak elsősorban az elméleti jellegű cikkek. Más baj, hogy szerzőink még mindig nem mernek elég közérthetően, világosan írni, s a bonyolult fejtegetéseket unalommal teszi félre az olvasó. Még pedagógus olvasóinknak is van ilyen – jogos – kifogásuk”.

Illyés Gyula köszöntőjével indul 1976-ban a 100. évfolyam: „Büszkeségünk lehet, hogy a mi legszívósabb nyelv- (azaz ezek szerint eszmevédő, tisztító és továbbfejlesztő – és így néptudat-erősítő) üzemünk, a *Magyar Nyelvőr* létének második évszázadába lép. Nagy pillanat ez nemzetünk életében – ahogy tudnunk illenék –; érzek így magam is valami torokköszörülő ünnepiességet, hogy hangot váltsak, emelkedőre. De alázatosnak kell lennem, köznapian értéktudónak,

ha azokra a férfiakra gondolok, akik ezt a küzdelmet megindították és szívesen vívták, gáncsoskodás közepette, sőt valóságos elgáncsolás után fölállva a földről; ha nem a sárból. Hisz voltak évek, amikor a mozgalomnak ténylegesen is – nyelvét vették; ezt példázza, hogy noha a folyóirat 1872-ben született meg, a századik évfolyamának megjelenését csak 1976-ban érte meg. Ötévi sírba tétel után hozta létre hősi feladatvállalás. Eredményeink ráadásaképp olyan elődökkel hivatkozhatunk, mint Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond, Balassa József, Beke Ödön. Ők voltak a szerkesztők, egyaránt víva csatát a maradi akadémiával és a nyegle szertelenséggel. De legfőképpen a felelőtlen közönnyel. Szerencsére mindenkor európai látókörű és tudású küzdőtársakat nevelve, szervezve maguk mellé. Részleges öndicséret árnyékolná be szavamat, ha a mai gárda munkáját méltatnám: a szerkesztőbizottságnak magam is tagja vagyok. Fejezhessem hát ki szellemi és irodalmi életünk elismerését és jókívánságait egy kicsit távolabbról – mint az Anyanyelvi Bizottság hálás elnöke!”

A Lőrincze-korszakban lap a magyar nyelvi kultúra, nyelvművelés teljes területét átfogó, bemutató orgánummá vált – s így ennek a korszaknak nyelvtudomány-történeti szempontból is legjobb forrása. Lőrincze Lajos halála után a *Nyelvőr* 1994–2021 közötti időszakára – némi egyszerűsítéssel – a nyelvműveléssel, a nagyközönséggel való szakítás, és a szigorú akadémiai tudományos normáknak való szolgálai megfelelés a jellemző. Így a *Nyelvőr* hasonlóvá vált a többi tudományos és csak nagyon kevesek-

hez szóló, belterjes nyelvészeti laphoz. Semmiben nem különbözött egykori ellenlábásától, a *Magyar Nyelvtől*, valamint a legtöbb tudományos intézmény belső, szakmai kiadványától. Előfizetői és vásárlói száma minimálisra zsugorodott.

2022-ben a megújulás jegyében új szerkesztőség alakult. A lap védnökségét vállalta: Lőrincze Péter, Lőrincze Lajos fia, Temesi Ferenc Kossuth-díjas író, Tőkés László püspök, az Európai Parlament volt alelnöke, Várady Tibor jogászprofesszor, Jugoszlávia utolsó igazságügyminisztere. A szerkesztők határozott szándéka, hogy a tudományos közélet és a nyelvtudomány legszélesebb köreiből vonjanak be szerzőket. Tematikai sokszínűséget kívánnak nyújtani, és vissza szeretnének térni a *Nyelvőr* nyelvművelői hagyományaihoz. A 2022. évi évfolyamban hangsúlyosabbá vált a teljes magyar kultúrára való kitekintés: vagyis az irodalmi, történelmi, művelődéstörténeti, pszichológiai, szociálpszichológiai, antropológiai nyelvészet, stilisztikai stb. témák megjelenítése.

A 2022. évfolyamot Szarvas Gábor programjának újraközlésével indították, mintegy vállalva az alapító szerkesztő törekvéseit: „felszólítjuk nem csupán az irodalmi köröket, hanem az egész művelt magyar közönséget, s kérjük, hogy teendőinknek minden ágában, de különösen a néphagyományok egybegyűjtésében közreműködésével lehetőleg gyámolítson; más részről reménylünk, hogy épen a művelt osztályok, melyeknek közlönyéül kíván e folyóirat szolgálni, pártfogásuk által lehetővé teszik a célbavett munkának mennél nagyobb terjedelemben való végrehajtását” (1872).

A *Magyar Nyelvőr*- és Kazinczy Műhely-est vendége volt Czopf Áron eszmetörténész, a Kommentár állandó munkatársa, aki a nyelv filozófiai megközelítéseiről, a szavakból épült városról (poliszról), a nyelv formálta társadalomról vázolta felfogását. Pölcz Ádám, a kétéves Kazinczy Műhely programigazgatója immár másodízben számolt be a nyelvstratégiai intézmény munkájáról. 2022-ben az anyanyelvek napján szinte valamennyi földrészről megszólaltattak magyarokat. A magyar nyelv hetén a Nemzeti Színházban a színház nyelvéről értekeztek. Sátoraljaújhelyen megszervezték az *Élő magyaróra* tábort magyartanároknak, szeptemberben a negyedik korrektorversenyt, amelyre a mai magyar sajtó minden szegletéből jelentkeztek elkötelezett korrektorok. Októberben Gárdonyi-konferenciá-

val kapcsolódtak a hatalmas, MVM Dome-beli *Egri csillagok*-előadáshoz. Novemberben a Nemzeti Színházban Petőfi kontra Kossuth címmel, „tiktokerekkel” felfrissítve megrendezték a 23. Kossuth-szónokversenyt. Az *Élő magyaróra* videófolyóirat számait Terdikné Takács Szilvia mutatta be: ezekben szó van a verselemzésről, a téves érvelésről, a hungaropesszimizmusról, Gárdonyi Gézaról, valamint a nyelvjárások mai helyzetéről (utóbbi hozta eddig a letöltési rekordot).

A Kazinczy Műhely és a *Magyar Nyelvőr* estjét színesítette Vas István Határozók és kötőszavak, valamint Bencze Imre Édes, ékes anyanyelvünk című verse Marosvölgyi Gergely Radnóti- és Latinovits-díjas versmondó előadásában, valamint Pölcz Ádám zongorajátéka.

Balázs Géza